

JAN FRATCZAK

WSP Bydgoszcz

MIEDZYPRZEDMIOTOWA KORELACJA PROGRAMOWYCH TREŚCI ŚRO- DOWISKA SPOŁECZNO-PRZYRODNICZEGO W KLASACH I-III

1. Wstępne założenia teoretyczne

We współczesnej dydaktyce termin "korelacja" rozumiany jest, nie tylko jako wzajemne powiązanie treści nauczania, ale także jako merytoryczne wiązanie ze sobą treści z różnych przedmiotów nauczania i tworzenia z nich układów integrujących /8, 9/.

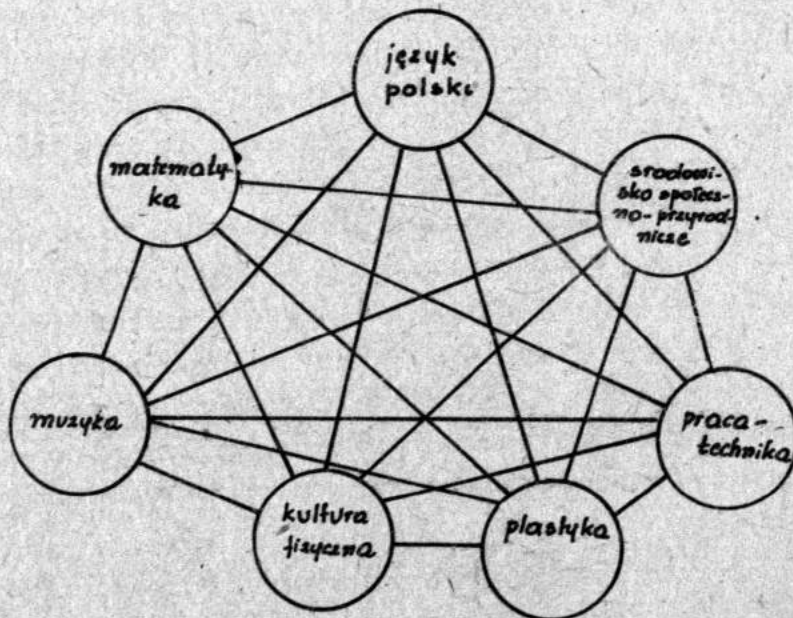
Stosując korelację czyli współzależność treści stosuje się koncentrację. Jednak pomiędzy tymi pojęciami jest różnica; nie można ich identyfikować. Korelacja różni się od koncentracji w ściślejszym znaczeniu tym, że zasada łączenia ze sobą różnych treści zmienia się od przypadku do przypadku i nie jest stale ta sama, jak przy koncentracji, która wyznacza zawsze ten sam środek. Słowem, koncentracja to skupienie, zestawienie różnych wiadomości przynależnych do różnych przedmiotów lub różnych działów jednego przedmiotu dookoła jednego ośrodka /przedmiotu nauczania lub jego działu/ w celu połączenia ich w jedną całość. Jest to oświetlenie określonego zagadnienia z różnych punktów widzenia np. Życie w mieście "M" można oświetlać /ukazywać i interpretować/ z punktu widzenia geograficznego, przyrodniczego, historycznego, społeczno-kulturowego, wychowawczego, sanitarno-higienicznego itp.

Mówiąc o tych czynnościach dydaktycznych nauczyciela można przyjąć, że realizując obecny program np. przedmioty - środowisko społeczno-przyrodnicze - stosować należy zarówno korelację jak i koncentrację. Przy czym tę pierwszą - przede wszystkim w jednostkach metodycznych, których celem jest zapoznanie uczniów z nowymi treściami i umiejętnościami, drugą zaś - na zajęciach przeznaczonych powtórzeniu

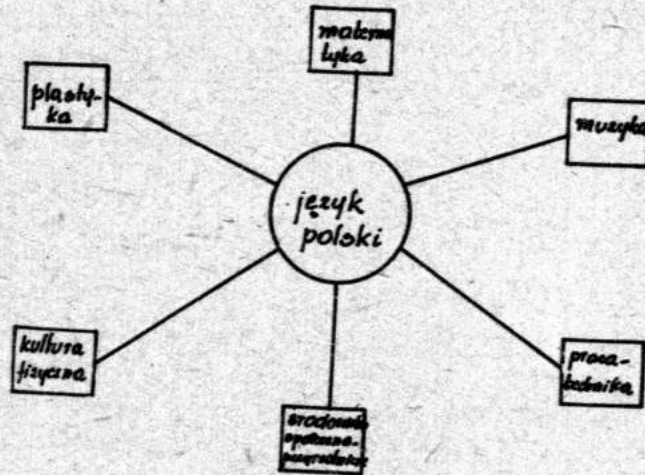
i ugruntowaniu zdobytych przez uczniów wiadomości i umiejętności teoretycznych oraz praktycznych.

Mówiąc o korelacji nie sposób zwrócić uwagę na **formalne**, a nie pojęciowo /znaczeniowo/ podobne wyrażenie jakim jest nauczanie koncentryczne i koncentryczny układ treści kształcenia. Nauczanie koncentryczne, to takie, w którym stopniowo rozszerzany jest zakres jednego tematu lub treści, rozszerzana jest treść początkowa o nowe informacje, łączone ze sobą. Natomiast koncentryczny układ treści to taki układ programu nauczania, w którym te same treści powtarza się dwa lub więcej razy w odstępach kilkuletnich, stopniowo zapewniając coraz większe ich pogłębienie przez uczniów /9/.

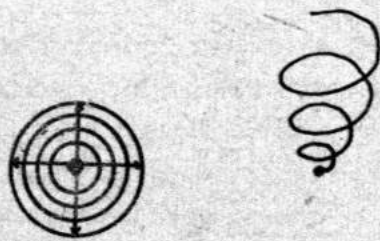
Różnice zachodzące pomiędzy korelacją, koncentracją, nauczaniem koncentrycznym i koncentrycznym układem treści nauczania zilustrowano za pomocą poniższych schematów.

Korelacja międzyprzedmiotowa

Koncentracja treści kształcenia

Nauczanie koncentryczne i koncentryczny układ treści kształcenia

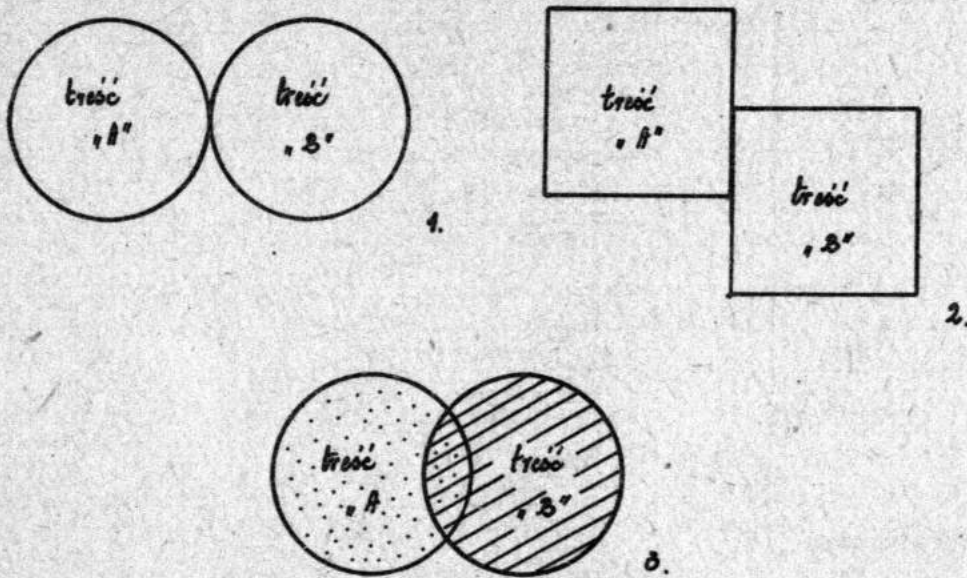
Rys. 1 Różnice i podobieństwa pojęć : korelacja, koncentracja i nauczanie koncentryczne

Ze względu na miejsce w programie nauczania treści kształcenia, które są korelowane przez określone czynności nauczyciela wyróżniamy dwa typy korelacji: wewnątrzprzedmiotową czyli pionową i międzyprzedmiotową czyli poziomą. Każda z nich spełnia swoiste funkcje poznaawczo-kształcące-wychowawcze. Korelacja międzyprzedmiotowa spełnia takie funkcje jak:

- eliminuje /w dużym stopniu/ izolacjonizm przedmiotowy w procesie edukacji;
- umożliwia tworzenie związków skojarzeniowych między treściami i umiejętnościami ogólnymi, ogólnotechnicznymi i zawodowymi;
- sprzyja rozbudzaniu i rozwijaniu zainteresowań poznawczych i myślenia naukowego uczniów;
- umożliwia uczniom rozumienie teoretycznego i praktycznego znaczenia wiedzy;
- zapewnia transfer wiedzy z jednego przedmiotu nauczania do innych, a także operatywność wiedzy; jeżeli np. uczeń zrozumiał istotę cech przystosowawczych ryby do życia w wodzie, to potrafi wywnioskować na czym polega przystosowanie wieloryba do jego środowiska;
- zapewnia wszechstronny rozwój cech kierunkowych i intelektualnych uczniów.

Badając treści poszczególnych przedmiotów nauczania względem programu przyrody w obecnie istniejącym i wdrażanym systemie edukacji narodowej, można wyodrębnić kilka typów korelacji. Ze względu na zakres wiedzy różnych przedmiotów w stosunku do środowiska społeczno-przyrodniczego można wyodrębnić międzyprzedmiotową korelację:

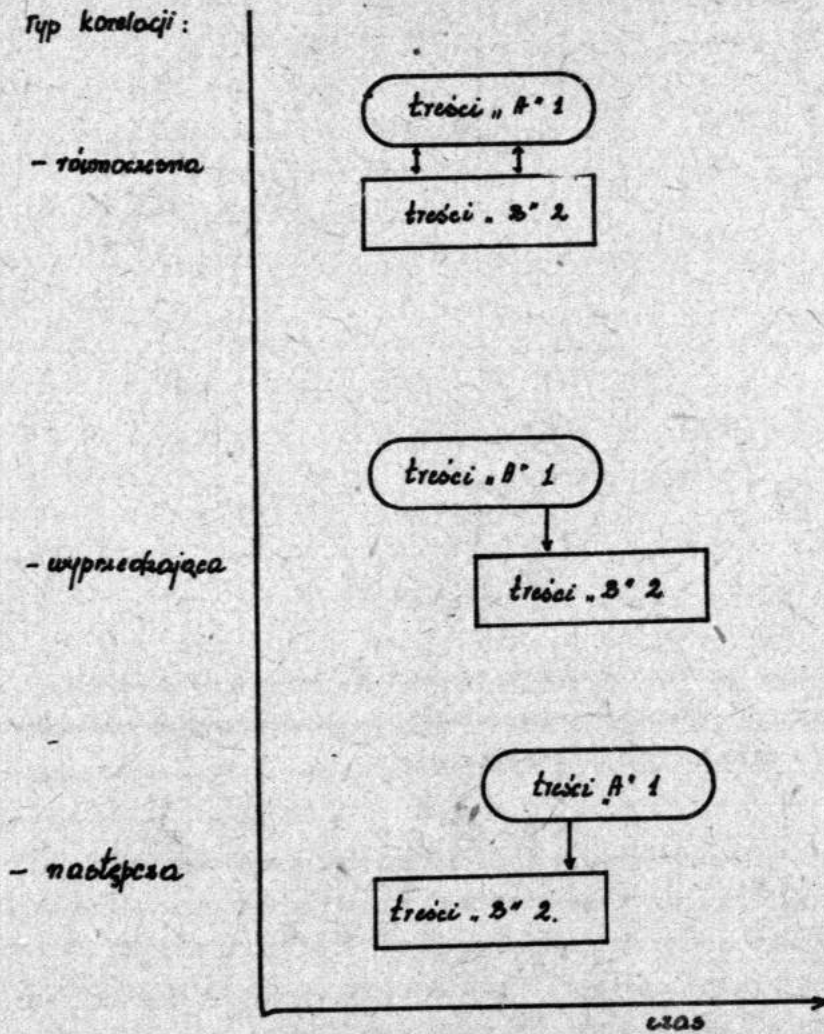
- 1/ punktowo-styczną tzn., że program tego przedmiotu nauczania z innymi przedmiotami np. z plastyką, wychowaniem muzycznym, językiem polskim posiada tylko niektóre treści wspólne, tzw. punkty;
- 2/ odcinkowo-styczną, polegającą na dość dużej zgodności wielu tematów środowiska społeczno-przyrodniczego z innymi przedmiotami, np. z kulturą fizyczną i pracą-techniką;
- 3/ płaszczyznowo-styczną, która dotyczy niektórych haseł programowych dwu lub więcej przedmiotów kształcenia zawierających w całości identyczne treści, np. skala jednostki pomiaru długości, pojemności, ciężaru, czasu w programie matematyki i środowiska społeczno-przyrodniczego.

Rys. 2 Typy korelacji międzyprzedmiotowej ze względu na zakres wiedzy programowej: 1- punktowa, 2- odcinkowa, 3- płaszczyznowo-styczna

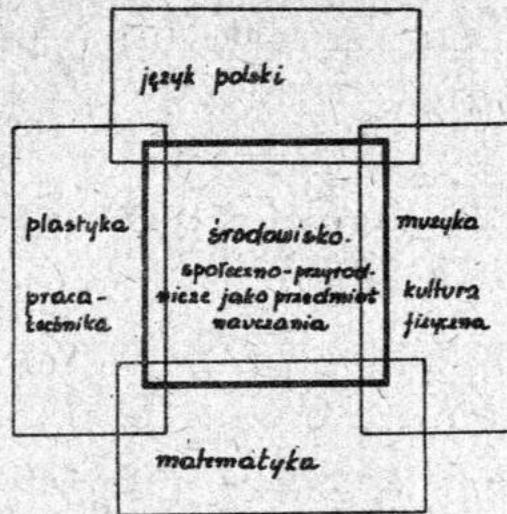
W korelacji międzyprzedmiotowej można także uwzględnić związki czasowe między korelującymi treściami. Wówczas wyróżnia się następujące jej typy:

- równoczesną, gdy podobne treści dwu lub więcej przedmiotów nauczania realizuje się w tym samym czasie naświetlając je z różnych stron, np. zagadnienie piękna i ochrony przyrody z punktu widzenia literackiego na lekcjach języka polskiego i z punktu widzenia przyrodniczo-społecznego na lekcjach środowiska społeczno-przyrodniczego;
- wyprzedzającą, czyli uprzednią, gdy treści przyrodnicze i społeczne podobne do treści programów innych przedmiotów są realizowane wcześniej np. gdy najpierw realizowane są treści związane ze skalą, na lekcjach środowiska społeczno-przyrodniczego, a potem na lekcjach matematyki;
- następującą, czyli wsteczną, która jest odwrotnością korelacji uprzedniej.

Rys.3 Typy korelacji ze względu na zależność czasową realizowanych treści jednego lub kilku przedmiotów nauczania

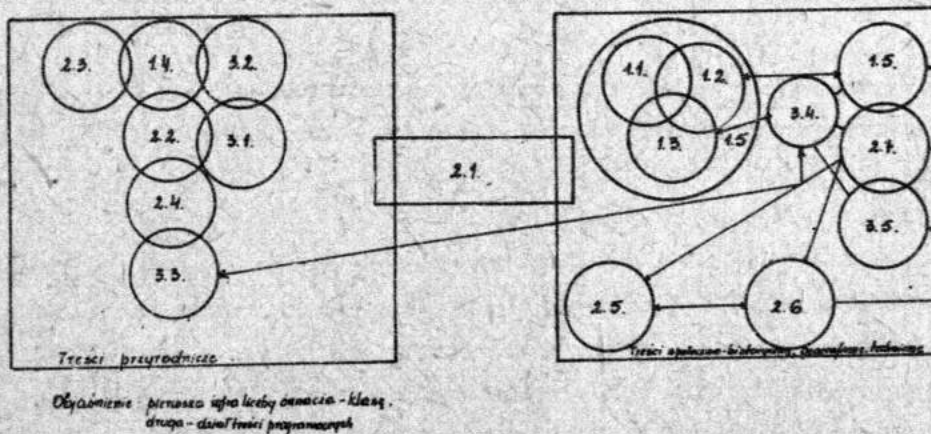
Ze względu na źródła i autora korelacji, można wyróżnić korelację statyczną i dynamiczną, czyli operatywną. Przez korelację statyczną rozumiemy taką, która jest ustalona w programach nauczania, natomiast przez dynamiczną - całokształt zamierzeń i działań nauczyciela wykorzystującego m.in. korelację statyczną dla osiągnięcia optymalnych wyników uczenia się i samowychowania przez uczniów.

Rys. 4 Diagram korelacji międzyprzedmiotowej w programie nauczania wczesnoszkolnego

W zakresie działalności nauczyciela zmierzającego do opracowania korelacji operatywnej można wyodrębnić następujące fazy jego czynności:

- 1/ opracowanie planu wykorzystania korelacji statycznej poszczególnych programów przedmiotów nauczania;
- 2/ realizowanie planów korelacyjnych w procesie dydaktyczno-wychowawczym;
- 3/ korygowanie planów korelacji operatywnej.

Rys. 5 Schemat korelacji wewnątrzprzedmiotowej treści kształcenia Środowisko społeczno-przyrodnicze w klasach I - III

- 1.1. W klasie i w szkole
- 1.2. Droga do szkoły
- 1.3. Życie i praca w domu
- 1.4. W ogrodzie szkolnym i parku
- 1.5. Rodzinna miejscowość
 - 2.1. Pory dnia i roku, obserwacja pogody
 - 2.2. W ogrodzie warzywnym
 - 2.3. W sadzie
 - 2.4. Łąka i pastwisko
 - 2.5. W gospodarstwie hodowlanym
 - 2.6. W fabryce
 - 2.7. Najbliższe okolice
- 3.1. Na polach uprawnych
- 3.2. Las jako zespół biologiczny
- 3.3. Zbiorniki wodne i ich mieszkańcy
- 3.4. Komunikacja /transport i łączność/
- 3.5. Polska - nasza Ojczyzna

Tymczasem, aby opracować plan międzyprzedmiotowej korelacji operatywnej nauczyciel środowiska społeczno-przyrodniczego powinien:

- poznać cele i treści wszystkich przedmiotów nauczania co najmniej w określonej klasie, a najlepiej w systemie nauczania wczesnoszkolnego;

- ustalić, które treści w programach poszczególnych przedmiotów nauczania są skorelowane statycznie.

Pierwszoplanowym zadaniem nauczyciela po dokładnym zapoznaniu się z treścią każdego rodzaju programu jest wyszukanie pojęć podstawowych związanych z określonymi tematami i wszystkich pojęć, które z nich wynikają lub z nimi się wiążą. Informacje związane z każdym pojęciem należy tak uszeregować, aby wyraźnie wskazywały w poszczególnym zjawisku na to, co jest jego przyczyną, a co skutkiem. Warunkiem takiej analizy treści jest zrozumienie wzajemnej zależności, jaka zachodzi między poszczególnymi pojęciami, co pozwala na właściwe uszeregowanie treści nauczania przy zachowaniu logicznego układu zagadnienia, do którego należy ustalić odpowiednią listę sposobów jego realizacji, tj. form i metod oraz środków dydaktycznych.

Ustalanie współzależności podstawowych elementów wiedzy

/pojęć, praw, zasad, teorii itp./ można dokonać wg określonych kryteriów i za pomocą różnych metod /12, s. 103/. Do najważniejszych kryteriów należą: związek logiczny i przyczynowo-skutkowy zachodzący między wybranymi elementami wiedzy. Natomiast do najwcześniej stosowanych metod należą takie, jak: metoda Ruleg, analizy macierzowej i grafów, analizy sieciowej itp. Jednak najważniejsze jest to, aby w procesie tym /strukturyzacji wiedzy przyrodniczej/ uwzględnić następujące etapy:

- określenie celu i funkcji przedmiotu nauczania w danym systemie edukacji, tj. kształcenie i wychowanie;
- dokonanie treści kształcenia wedle założeń celów edukacji;
- dokonanie selekcji podstawowych elementów treści kształcenia i ustalenia relacji między nimi.

Poza tym analiza treści kształcenia powinna polegać na:

- rozprogramowaniu ich wedle określonych i przyjętych kryteriów, a zwłaszcza istotności aktualności;
- ustaleniu związków, jakie zachodzą między nimi, a zwłaszcza związku nadrzędności i podrzędności, związku wynikania, tj. przyczynowo-skutkowego, genetycznego.

Dokonanie właściwej strukturyzacji treści umożliwiają określone schematy, jak na przykład:

pojęcia, definicje, twierdzenia, reguły, prawa, wzory itp.	ilustracje i przykłady procesów, wydarzeń, opisów itp.	opis, demonstracja, ćwiczenia, dyskusja, pytania, zadania itp.
--	--	--

A przy kształtowaniu umiejętności można wykorzystać schemat wg wzoru

wyszczególnienie czynności	sposób wykonania	wykonawca czynności	czas wykonania
- co jest wykonane?	jak, w jakiej kolejności są wykonywane poszczególne czynności?	kto wykonuje poszczególne czynności?	kiedy wykonuje się określone czynności?

Przy czym warto wiedzieć, że treści wiedzy i umiejętności w programach nauczania mogą mieć różne układy. A przede wszystkim: /rys. 1 i 2/

- pionowy, tj. gdy każdy kolejny element treści stanowi dalszy ciąg poprzedniego np. budowa → fizjologia → uprawa rośliny;
- koncentryczny, tzn. gdy poszczególne elementy wiedzy zogniskowane są wokół jednego lub kilku głównych problemów, np. wiadomości

o glebie omawiane są pod kątem warunków życia rośliny;

- spiralny, który polega na tym, że istnieje możliwość powracania do poprzednio poznanych treści i umiejętności, ale już na coraz wyższym poziomie, np. nasza miejscowość, nasza okolica, nasza Ojczyzna
- Z badań wynika, że w naukach przyrodniczych najbardziej skutecznym jest skład mieszany, tj. koncentryczno-spiralny. Taki układ treści występuje właśnie w programie środowiska społeczno-przyrodniczego w klasach I-III.

Jak wiadomo w nauczaniu i uczeniu się środowiska społeczno-przyrodniczego w klasach I-000 szczególny akcent położony jest na wiązanie poznawania bezpośredniego z pośrednim, wiadomości z praktyką. Dlatego warto zwrócić uwagę, że w kształceniu wychowującym można wyodrębnić trzy podstawowe zasady synchronizacji i koordynacji między tzw. zajęciami praktycznym i teoretycznymi:

- po pierwsze, gdy teoria wyprzedza praktykę $T \rightarrow P$
- po drugie, gdy praktyka wyprzedza teorię $P \rightarrow T$
- i po trzecie, kiedy obydwie drogi poznania i obydwa rodzaje informacji i umiejętności zdobywane przez uczniów występują jednocześnie $T \rightarrow P$.

Wszystkie te zasady związków wymagają, aby zachowana była właściwa metodyczna kolejność poszczególnych przedmiotów nauczania i tematów oraz zapewnione warunki organizacyjne do merytorycznych powiązań informacji i umiejętności, a także metod poznawania obiektywnej rzeczywistości.

Niemniej w edukacji wczesnoszkolnej do najbardziej skutecznych z zasad powiązań teorii z praktyką należy zasada koncentracji /5/ i uprzedzania praktyki względem teorii /1/, a także metod praktycznych /obserwacji, eksperymentu/ względem teoretycznych /opowiadania, opisu, pogadanki/.

Zestawienie treści programowych środowiska społeczno-przyrodniczego skorelowanych z innymi przedmiotami.

2. Środowisko społeczno-przyrodnicze i język polski

Klasa I

Środowisko społeczno-przyrodnicze	Język polski
<p>1. /1/^x W klasie i szkole</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wygląd klasy, elementy dekoracyjne. Meble i urządzenia - ich funkcja i poszanowanie. - Stałe utrzymanie czystości i ładu. Odpoczynek na przerwie. Potrzeba ruchu i zmiany postawy. Zabawy ruchowe. Konieczność przestrzegania przepisów bezpieczeństwa podczas zabaw na przerwie. <p>2. Życie i praca w domu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sposoby spędzania wolnego czasu czytanie książek /.../ odbiór audycji radiowych i telewizyjnych. - Rodzina i jej członkowie - Codzienne obowiązki domowników Podział obowiązków między domownika. Obowiązki dziecka. Praca nad utrzymaniem czystości w domu - Higiena osobista. Przybory do mycia /.../. Ubieranie się w zależności od pory roku. <p>3. /5/ Rodzinna miejscowość</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rodzinne miasto lub wieś: adres zamieszkania, domy, ulice, drzewa i krzewy. - Osobliwości rodzinnego miasta /wsi/ np. zabytki architektoniczne, najstarsze zabytki i ich historia. - Miejsca Pamięci Narodowej. - Cechy charakterystyczne krajobrazu występującego w najbliższej okolicy: formy terenu, szata roślinna i zwierzęta. - Domy mieszkalne, ich otoczenie, troska mieszkańców o estetykę. 	<p>1. Dziecko jako uczeń i kolega</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dbłość o ład, porządek i estetykę izby lekcyjnej. Poszanowanie sprzętów i pomocy naukowych. - Zabawa jako jeden ze sposobów spędzania wolnego czasu. Podporządkowanie się konwencji zabawowej; zabawy w klasie, w szkole, w świetlicy, na wycieczce i na podwórku. <p>Przygotowanie do samokształcenia i umiejętności upowszechniania informacji.</p> <p>Przygody bohaterów książek /.../ audycji radiowych i telewizyjnych.</p> <p>2. Dziecko jako członek rodziny</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dom rodzinny. Członkowie rodziny. - Ich zajęcia i obowiązki. Prawo i obowiązki dziecka w rodzinie. - Utrzymanie porządku i ładu w swoim pokoju lub w innym miejscu pracy. - Troska o własne zdrowie i estetyczny wygląd. <p>3. Dziecko jako członek narodu i społeczności ogólno ludzkiej.</p> <ul style="list-style-type: none"> - nasza miejscowość - częścią Polski. - Kultura regionalna: opowiadanie związane z miejscowością i okolicą. - Wyzwolenie rodzinnej miejscowości spod okupacji hitlerowskiej. Hołd bohaterom poległym w obronie Ojczyzny. - Rodzinny krajobraz - jego piękno: przeżycia związane z pierwszymi wrażeniami pór roku np. przylot ptaków, zakwitanie roślin. - Nasz wkład w upiększenie otoczenia.

Klasa II

Środowisko społeczno-przyrodnicze	Język polski
<p>1. /7/ Najbliższe okolice</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ludność miast i wsi, jej zajęcia. - Troska mieszkańców o wygląd miasta i wsi oraz poprawę warunków życia. - Przeszłość i perspektywa rozwoju okolicy. - Osobliwości najbliższej okolicy: folklor, zajęcia ludności. - Ciekawe elementy krajobrazu /rzeźba terenu, szata roślinna, budownictwo/ najbliższej okolicy. 	<p>1. /2/ Dziecko jako członek rodziny</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zaangażowanie rodziców i bliskich w prace społeczne na terenie zakładu pracy i w środowisku lokalnym zamieszkania. <p>2. /3/ Dziecko jako członek narodu i społeczności ogólnoludzkiej</p> <ul style="list-style-type: none"> - Moja miejscowość w opowiadaniach i legendach. Przeszłość mojej miejscowości. - Szacunek dla obrzędów i zwyczajów. Kulturowanie regionalnych tradycji. Miejsca Pamięci Narodowej. - Krajobraz najbliższej okolicy: opisy przyrody w utworach literackich, obrazach i fotografiach.

Klasa III

Środowisko społeczno-przyrodnicze	Język polski
<p>1. /5/ Polska-nasza Ojczyzna</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dawne okolice Polski. Najstarsze miasta w Polsce. - Elementy folkloru niektórych regionów kraju, a zwłaszcza miejscowe okolice i miejscowości. - Praca ludzi związana z warunkami geograficzno-przyrodniczymi. - Lud i Wojsko Polskie na straży pokoju i granic naszej Ojczyzny. Pokojowa polityka PRL. - Przykłady przyjaźni i współpracy z krajami socjalistycznymi i innymi krajami prowadzącymi pokojową politykę. 	<p>1. /3/ Dziecko członek narodu i społeczności ogólnoludzkiej</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opowiadania, legendy, obrazy z przeszłości naszej Ojczyzny. - Zabytki historyczne i ich ochrona - Szacunek do kultury ludowej: dawne pieśni i przysłowia, ich piękno. - Odbicie życia ludzi i życia oczyszczonej przyrody w różnych dziedzinach sztuki. - Opowiadania obrazujące bohaterską walkę narodu polskiego z okupantem hitlerowskim /Spotkania z uczestnikami walk, stała opieka nad pamiątkami znajdującymi się w naszej miejscowości. - Imprezy i wydarzenia międzynarodowe. Pokój i współpraca między narodami. Uroczystości państwowe i międzynarodowe.

^x Liczba pierwsza oznacza kolejny blok treści, druga - dział treści programu nauczania /7/.

3. Środowisko społeczno-przyrodnicze i matematyka

Punktem wyjścia realizacji podstawowych pojęć matematycznych u dzieci w wieku wczesnoszkolnym jest myślenie konkretno-obrazowe, które ma być przekształcone w myślenie pojęciowe /10/. Ważną funkcję w tym zakresie mogą spełnić rozmaite środki dydaktyczne, a wśród nich naturalne, do których należą m.in. okazy przyrodnicze, które są przedmiotem poznawania i przekształcania przez uczniów na zajęciach z zakresu przedmiotu społeczno-przyrodniczego. I w tym m.in. może polegać korelacja między treściami obu wymienionych przedmiotów nauczania /7/, obok treści, które omówimy kolejno dla poszczególnych klas.

Klasa I

W klasie tej można i należy wiele treści matematycznych korelować w sposób systematyczny i okazjonalny w toku realizacji odpowiednich treści środowiska społeczno-przyrodniczego. Do podstawowych zagadnień matematycznych można zaliczyć takie, jak: ćwiczenia orientacyjne dotyczące stosunków przestrzennych, wyodrębnianie i opisywanie cech wielkości, zapoznanie z figurami geometrycznymi, ćwiczenia związane z klasyfikacją przedmiotów według cech jakościowych /zbiory i podzbiory/, a także niektóre techniki rachunkowe oraz miary długości, masy i pojemności oraz umiejętności odczytywania temperatury na skali termometru.

Klasa II

W klasie tej do najbardziej zbieżnych treści matematycznych z treściami środowiska społeczno-przyrodniczych należą takie, które wymieniono w poniższym zestawieniu:

Treści kształcenia	
Środowisko społeczno-przyrodnicze	Matematyka
1./1/ Pory dnia i roku, obserwacja pogody - Kalendarz pogody /prowadzony 3-4 razy w ciągu roku przez okres 1-2 tygodni. - W ciągu całego roku przy wykonywaniu doświadczeń ilościowych.	1./11/ Praktycznie zapoznanie się z kalendarzem i pisaniem dat. - Odczytywanie wskazań termometru, sporządzanie tabelki temperatury, zadania na porównywanie temperatur. - Powtórzenie jednostek długości, masy i pojemności.

<p>1./1/ Pory dnia i roku. Obserwacje pogody.</p> <ul style="list-style-type: none"> - obserwacja cienia - wyznaczanie momentu południa za pomocą gnomonu <p>2./2/ W ogrodzie warzywnym</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wytaczanie zagonków <p>3./7/ Najbliższa okolica</p> <ul style="list-style-type: none"> - Widnokrąg, Główne kierunki. - Orientacja w terenie za pomocą słońca i kompasu - Położenie sąsiednich miejscowości, w której znajduje się szkoła 	<p>2./6/ Odcinki prostopadłościanu.</p> <p>3./7/ Sieć kwadratowa.</p>
<p>1./2/ Praca i plony w ogrodzie</p> <p>2./1/ Pory dnia i roku Obserwacje pogody</p> <ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie kalendarza pogody <p>3./4/ Zmiany pogody w ciągu roku np. temperatury latem i zimą,</p> <ul style="list-style-type: none"> - prowadzenie kalendarza pogody i przyrody. 	<p>4./11/ Wiadomości praktyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - Powtórzenie jednostek długości, masy i pojemności. - Jednostki czasu: doba, godzina, minuta - Praktyczne zapoznanie się z kalendarzem, pisanie dat - Odczytywanie wskazań barometru sporządzanie tabelki temperatury, zadania na porównywanie temperatury.

Klasa III

W klasie III w programowych treściach matematyki i środowiska społeczno-przyrodniczego korelują ze sobą niżej zestawione hasła i tematy:

Treści kształcenia /7/	
Środowisko społeczno-przyrodnicze	Matematyka
<p>1./5/ Polska - nasza Ojczyzna</p> <ul style="list-style-type: none"> - linia brzegowa rzeki, granic, - przygotowanie do rozumienia mapy, skala, - plan: klasy, boiska w skalach dużych np. 1:100, 1:1000. <p>3./4/ Komunikacja /transport i łączność/</p> <ul style="list-style-type: none"> - na dworcu PKS, PKP i porcie LOT-u, morskim, - telefon, telegraf, radio i telewizja. 	<p>1./4/ Figury geometryczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - punkty, odcinki, krzywe, łamane, - równoległoboki i inne czworokąty. - kreślenie figur w skalach: 1:1, 1:2, 1:5, 1:10, 2:1, 5:1, 10:1. <p>2./14/ Wiadomości praktyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> - zadania i ćwiczenia związane z pomiarem odcinków z daną dokładnością np. cm, metra, kilometr, milimetr. - porównywanie obliczeń zegarowych i kalendarzowych, godziny, minuty, sekundy, pisanie dat.

4. Środowisko społeczno-przyrodnicze i plastyka

Ponieważ plastyka, jako przedmiot nauczania w klasach I-III m.in. ma na celu pobudzenie i usprawnianie procesów percepcji wizualnej i praktycznej działalności plastycznej, ściśle łączy się z wieloma celami i treściami kształcenia i wychowania środowiska społeczno-przyrodniczego. Tym bardziej, że plastyka jest odbiciem rzeczywistości społecznej i przyrodniczej z jednej strony i elementem, wytworem świadomości społecznej określonej jednostki i grupy ludzkiej z drugiej strony.

Do szczegółowych zadań wspólnych dla obu wymienionych przedmiotów nauczania należą /7/:

- kształcenie umiejętności dostrzegania i odbioru rozumienia i przeżywania wartości wizualnych środowiska przyrodniczego, społecznego, kulturalnego i technicznego oraz treści w nich zawartych;
- stymulowanie procesów wyobraźni i twórczego działania w zakresie projektowania i wykonywania określonych prac: rysunków, modeli, poletek w ogrodzie, ekspozycji w kąciku przyrody itp.;
- kształcenie umiejętności organizacji pracy i celowego doboru metod działalności praktycznej, plastycznej /hodowlanej, uprawowej/ doświadczeń laboratoryjnych itp.;
- wdrażanie do celowego i samodzielnego obserwowania zjawisk przyrodniczych i społecznych do analizowania i uogólniania spostrzeżeń i doświadczeń oraz wyjaśnienia przyczyn obserwowanych zjawisk i przemian;
- kształtowania więzi emocjonalnej z przyrodą i lokalną społecznością oraz społeczeństwem, wrażliwości na piękno przyrody i ojczystego krajobrazu;
- kształcenie umiejętności posługiwania się elementarnymi środkami plastyki dla wyrażania własnych przeżyć pod wpływem wartości wizualnych środowiska społeczno-przyrodniczego, przedstawiania ich określonych treści, kształtowania otoczenia społeczno-przyrodniczego w swoim miejscu życia i pracy, jak np. mieszkania, klasy, ogródka przydomowego, szkolnego.

Można zatem mówić o korelacji celów kształcenia i wychowania obu omawianych przedmiotów nauczania. Ale oprócz korelacji celów można także wyodrębnić korelację między ich treściami.

Ponieważ treści kształcenia plastyki zawarte są w trzech

działach: obserwacja i doświadczenia; działalność plastyczna; wiadomości z zakresu sztuk plastycznych; omówione zostaną oddzielnie i kolejno.

Obserwacja i doświadczenia obejmują zakres ćwiczeń dotyczących bezpośredniej i kierowanej obserwacji oraz doświadczeń głównie rzeczywistości przyrodniczej i społecznej. Celem ich jest dostarczanie uczniowi wiedzy o kształtach, barwach, fakturach, strukturach i układach rzeczy i zjawisk występujących w świecie przyrody ożywionej i nieożywionej, w technice i materialnej kulturze i historii najbliższej okolicy. Dlatego zachodzi usilna potrzeba ukazywania związków zależności między tymi treściami plastyki i środowiska społeczno-przyrodniczego. Poza tym celowo zorganizowana obserwacja może także wiązać się z przeprowadzeniem doświadczeń, a te wymagają zapewnienia określonych materiałów ćwiczeniowych i sprzętu zarówno w realizacji jednego jak i drugiego przedmiotu.

Obserwacje i doświadczenia wiążą się z tzw. ekspresją m.in. graficzną i słowną /werbalizacją spostrzeżeń/. A to ma miejsce nie tylko na zajęciach z plastyki, ale także ze środowiska społeczno-przyrodniczego, a przejawia się w różnorodnych formach wypowiedzi słownych, modelowaniu, rysowaniu, konstruowaniu i projektowaniu dokonywanych obserwacji, w pracach praktycznych, w doświadczeniach laboratoryjnych itp. A zatem jest to naturalna okazja i konieczność uwzględnienia tego typu i zakresu korelacji na zajęciach z obu przedmiotów nauczania, które mogą i powinny być realizowane łącznie w wielu sytuacjach dydaktyczno-wychowawczych z uczniami edukacji wczesnoszkolnej. Także określonych związków można dopatrywać się między środowiskiem społeczno-przyrodniczym a działem wiadomości z zakresu sztuk plastycznych. Np. uczniowie mogą dokonywać porównywania obrazów malarskich z wybranymi i fragmentami rzeczywistości przyrodniczej i społecznej na ich określonych obiektach przyrodniczych ich oceny pod kątem wierności jako dokumentu ikonograficznego itp.

Analizując plastykę jako przedmiot nauczania w klasach I-III pod kątem jej korelacji z środowiskiem społeczno-przyrodniczym należy także zwrócić uwagę na techniki plastyczne, a to dlatego, że w wielu pracach plastycznych, a głównie rzeźbiarskich i kompozycyjnych uczniowie wykorzystują tzw. tworzywo przyrodnicze np. glinę, zasuszone owoce, liście i kwiaty, korę.

W analizie treści i ćwiczeń z zakresu plastyki i środowiska społeczno-przyrodniczego nie uwzględniono zakresów w poszczególnych klasach dlatego, że pokazano zależności koloracyjne dotyczące całości programów omówionych przedmiotów nauczania bez względu na poziom klasy edukacji wczesnoszkolnej.

5. Środowisko społeczno-przyrodnicze i muzyka

W programie czytamy, że z przedmiotem środowisko społeczno-przyrodnicze muzyka łączy się przede wszystkim w zakresie tematyki oraz kształtowania postaw moralnych i przeżyć emocjonalnych /7 i 3/. W związku z tym można i należy podkreślić, że korelacja między tymi przedmiotami dotyczy:

- tematyki pieśni dotyczącej treści przyrodniczej /pory roku, zwierzęta, rośliny, kwiaty, rzeki itp./, społecznej /rodzina, klasa, miasto, praca, zabawa, nauka, wypoczynek itp./, technicznej /komunikacja/, historycznej oraz ludowej.

Jednak poza tym, o czym nie wspomina się w programie, można jeszcze wskazać na takie związki korelacyjne, które dotyczą:

- wystukiwania i naśladowania głosem i za pomocą instrumentów muzycznych naturalnych dźwięków, głosu zwierząt, dźwięków maszyn i urządzeń technicznych i meteorologicznych, jak np. szumu wiatru, szmeru wody w rzece;
- rejestrowania na taśmie magnetofonowej naturalnych odgłosów i ich wystukiwania oraz wykorzystywania dla tworzenia określonych "kompozycji" programów fonograficznych;
- naśladowania, interpretowania za pomocą muzyki i melodii, ruchu, postaci ludzkich /różnych zawodów/, zwierzęcych;
- poznawanie instrumentów ludowych związanych z poznanymi regionami, krainami geograficznymi, życiem i pracą ich mieszkańców;
- poznawania tańców jako elementów folkloru i przemian dziejów określonych krain geograficznych Polski.

6. Środowisko społeczno-przyrodnicze i praca - technika

Ponieważ program praca - technika ma jednolitą strukturę i obejmuje w poszczególnych klasach 4 działy: elementy kultury pracy, podstawy techniki, wybrane zagadnienia z techniki i gospodarki, elementy

orientacji zawodowej - /7 i 8, s. 39/, omówimy je oddzielnie ukazując kolejno zależności celów i treści ze środowiskiem społeczno-przyrodniczym.

Elementy kultury pracy bardzo ściśle wiążą się z środowiskiem społeczno-przyrodniczym poprzez zapewnienie właściwej organizacji każdej pracy, wykonywanie czynności związanych z pracami społeczno-użytecznymi, hodowlanymi i uprawowymi w ogrodzie szkolnym i kąciaku przyrodniczym z projektowaniem i wykonywanie ćwiczeń i doświadczeń laboratoryjnych, utrzymywanie w ładzie i porządku swego stanowiska pracy oraz przestrzeganiem zasad bezpieczeństwa i higieny pracy, a także oszczędzaniem materiału, sprzętu i czasu.

Treści kształcenia z działu podstawy techniki obejmując zagadnienia dotyczące materiałoznawstwa i technologii wytwarzania różnych materiałów i wybranych produktów spożywczych, urządzeń technicznych oraz informacji technicznej łączy się z takimi tematami środowiska społeczno-przyrodniczego jak: /7, 2/:

- urządzenia techniczne stosowane w domu /kl. I/,
- odzież /kl. I/,
- różnorodność pokarmów /kl. I/,
- rodzaje środków komunikacji /kl. I - III/,
- podstawowe usługi /I-III/,
- narzędzia i urządzenia w ogrodzie i polu /kl. I/, gospodarstwie hodowlanym /kl. II/, w fabryce /kl. II/, na polach uprawnych /kl. III/,
- komunikacja /transport i łączność / kl. III/.

Treści zawarte w dziale - podstawy techniki łączą się z wybranymi zagadnieniami środowiska społeczno-przyrodniczego, które obejmują informacje dotyczące materiałoznawstwa i technologii wytwarzania oraz urządzeń technicznych, służą kształtowaniu umiejętności w zakresie:

- rozpoznawania i klasyfikowania określonych materiałów /surowców/ i produktów finalnych pracy ludzkiej;
- umiejętności technologicznych takich, jak: odmierzanie długości, czasu, masy za pomocą odpowiednio dobranych sposobów i narzędzi pomiarowych;
- obróbka niektórych materiałów;
- sprawdzanie poprawności wykonania określonych czynności i produktów;

- montażu i demontażu niektórych urządzeń, sprzętu dla przeprowadzenia określonych operacji np. doświadczeń, ćwiczeń lub prac praktycznych;
- konserwacji sprzętu i urządzeń technicznych, narzędzi, maszyn laboratoryjnych itp.;
- odczytywanie rysunku jako instrukcji wizualnej dla wykonania określonej pracy np. hodowlanej lub przeprowadzenia ćwiczenia, doświadczenia laboratoryjnego itp.;
- wykonywania rysunku, schematu jako dokumentu wykonanych czynności i działań lub wytworu.

Ponieważ treści działu "wybrane zagadnienia z techniki i gospodarki" mają na celu ukazanie uczniom techniki w ich otoczeniu, można między nimi a treściami środowiska społeczno-przyrodniczego także znaleźć wiele wspólnych związków korelacyjnych, które przejawiają się w następujących zakresach:

- historia techniki /np. oświetlenie dawniej a dziś w klasie I, zajęcia ludności dawniej a dziś w klasie II, praca w fabryce dawniej a dziś w klasie III/;
- podporządkowanie techniki potrzebom człowieka, jego życiu i pracy w domu, w zakładzie pracy, komunikacji, łączności itp.;
- współczesna technika i gospodarka np. w gospodarstwie hodowlanym /w klasie II/, w fabryce /w klasie II/, na polach uprawnych /klasa III/, komunikacja /klasa III/.

Elementy orientacji zawodowej, stanowiące jeden z działów techniki - pracy także wyraźnie i to w wielu przypadkach, łączą się z hasłami programowymi środowiska społeczno-przyrodniczego, a zwłaszcza:

- poznawanie zawodów swoich rodziców, swego rodzeństwa, sąsiadów, ludności najbliższej okolicy itp.;
- poznanie charakteru pracy ludności w różnych regionach kraju;
- poznanie historii wybranych produktów finalnych przemysłowych i innych;
- zrozumienie współzależności poszczególnych zajęć jednostek i grup ludzkich;
- zrozumienie swoistych cech człowieka niezbędnych do właściwego wykonywania czynności i działań.

7. Środowisko społeczno-przyrodnicze i kultura użyczna

Środowisko społeczno-przyrodnicze z kulturą fizyczną koreluje przede wszystkim poprzez jeden ze swoich działań, a mianowicie: higienę. Korelacja ta dotyczy takich zagadnień jak: /7/

- zrozumienie przez uczniów uprawiania ćwiczeń gimnastycznych, odbywania spacerów, udziału w zabawach i grach ruchowych itp.;
- przestrzeganie podstawowych zasad higieny w zakresie odżywiania się i ubierania podczas uprawiania kultury fizycznej;
- rozwoju fizycznego człowieka;
- dokonywanie samokontroli i samooceny rozwoju fizycznego.

A zatem, jak można łatwo zauważyć, korelacja między środowiskiem społeczno-przyrodniczym i kulturą fizyczną ma charakter korelacji celów i treści.

8. Zakończenie

Ze względów objętościowych artykułu rozważania teoretyczne ograniczono jedynie do podstawowych tez odwołując się do literatury uwidocznionej w tekście w formie zapisu kolejnej liczby i ewentualnie stronicy odpowiedniej pozycji wymienionej w bibliografii. Szczególną uwagę w artykule zwrócono na zestawienia zagadnień znajdujących się w treściach poszczególnych przedmiotów w klasach I-III, które są najbardziej skorelowane z przedmiotem środowisko społeczno-przyrodnicze.

BIBLIOGRAFIA

- J. Frątczak, Planowanie i realizacja programu nauczania: środowisko społeczno-przyrodnicze w klasie II, "Nauczanie Początkowe" 1979, nr 4
- J. Frątczak, Korelacja wychowania technicznego z innymi przedmiotami nauczania w liceum ogólnokształcącym, "Wychowanie Techniczne w Szkole" 1973, nr 2
- J. Frątczak, O korelacji wychowania muzycznego z biologią, "Poradnik Muzyczny" 1969, nr 2
- J. Frątczak, Ćwiczenia rachunkowe na lekcjach biologii, "Biologia w Szkole" 1974, nr 3

- J. Frątczak, Wykorzystanie na lekcjach wiedzy i doświadczeń posiadanych przez uczniów, "Biologia w Szkole" 1972, nr 2
- J. Jakóbowski, E. Stucki, Niektóre zagadnienia dydaktyki współczesnej, Bydgoszcz WSP, 1978
- Ministerstwo Oświaty i Wychowania IPSz Program nauczania początkowego, Klasy I-II, Warszawa WSiP, 1979
- Praca zbiorowa pod red. T. Nowackiego i Z. Wiatrowskiego: Mały słownik pedagogiki pracy, Warszawa IKN, 1978
- W. Okoń, Słownik pedagogiczny, Warszawa 1976
- E. Stucki, Przyspieszenie rozwoju zdolności myślenia w nauczaniu początkowym, Bydgoszcz WSP, 1975
- R. Więckowski, Nauczanie zróżnicowane, Warszawa NK, 1975
- Więckowski R, Elementy systemu nauczania początkowego, Warszawa WSiP, 1979, wyd. II